

AFP-STRIDEN I PRIVAT SEKTOR

Reformert AFP ligger an til å bli et viktig spørsmål ved hovedoppgjøret 2024. Dette notatet har som formål å gi et kunnskapsgrunnlag for fagbevegelsens behandling av AFP-ordningen, med særlig fokus på hvordan forbund fra industri- og servicesektoren kan samle seg rundt en ordning som kan komme så mange LO-medlemmer som mulig til gode.

Slik vi ser det har LO tre strategiske og taktiske veivalg i denne saken:

1. SAMLET FRONT VS INTERN SPLID: Skal LO splittes langs interne linjer, eller samles om et mer inkluderende AFP-system som ikke går på bekostning av de som i dag tjener mest på ordningen?
2. OFFENSIV VS. DEFENSIV: Skal LO forsvare den eksisterende AFP-ordningen, eller gå til kamp for en bedre og bredere ordning enn den vi har i dag?
3. FINANSIERING: Hvem av partene i AFP-ordninga – arbeiderbevegelsen, staten eller næringslivet – skal ta på seg kostnadene en reformert AFP vil innebære?

Etter å ha kartlagt problemene med dagens AFP-ordning og Fellesforbundets forslag til en ny ordning, argumenterer vi for at LO bør unngå intern konflikt ved å kreve økt AFP-finansiering fra de to andre partene i samarbeidet. Norske arbeidere er blant de mest produktive i verden, og Norge ligger på niende plass over landene hvor det er best vilkår for det private næringslivet. Norge er dessuten et av landene i verden med høyest tetthet av milliardærer, som betaler en lavere andel av inntekten sin i skatt enn befolkningen forøvrig. Å kreve en forbedret AFP-ordning er derfor rimelig og rettferdig.

INNLEDNING

AFP-ordningen i privat sektor ligger an til å bli et viktig tema ved hovedoppgjøret i 2024. ^[1] Selv om LO og NHO vedtok at AFP skulle reformes allerede i 2018, er det fremdeles ikke klart hvordan den nye ordningen skal se ut. Det nærmeste vi kommer et konkret forslag ble levert av LO og NHO i 2021. Hovedtrekkene i forslaget kan oppsummeres som følger:

- Alle år i AFP-bedrift skal telle for pensjonsopptjeningen. Dette er i motsetning til dagens ordning, hvor det kun er i de siste ni årene i arbeidslivet man kan kvalifisere seg til ordningen. LO og NHO regner med at **tre ganger så mange pensjonister vil motta AFP enn i dag.**
- Prisen for at flere skal inkluderes i ordningen er at ytelsene begrenses for hver enkelt. Kravet for å få full uttelling fra AFP-ordningen blir strengt – 43 år med full lønn i AFP-bedrift. Beregninger viser at 90 prosent av dagens AFP-mottakere kan få mindre enn de gjør i dag.
- Uføre er fremdeles ikke inkludert i ordningen.

Forslaget fra LO og NHO har splittet fagbevegelsen i privat sektor. Handel og Kontor Norge (HK Norge) og Norsk Arbeidsmandsforbund (NAF) har uttalt at de ønsker reformert AFP, mens Fellesforbundet har gått mot.

Fellesforbundet mener at kuttene i utbetalingene er uakseptable, og spår at det vil bli vanskelig å få grunnplanet til å akseptere en ordning som er verre enn den som allerede eksisterer. HK Norge og NAF argumenterer på sin side for at dagens ordning slår skjevt ut, og at deler av næringslivet bidrar til å finansiere en ordning som deres ansatte ikke nyter godt av.

For at fagbevegelsen skal kunne gå inn i AFP-forhandlingene med mest mulig styrke, er det av avgjørende betydning at de ulike forbundene først klarer å komme til enighet om hvilke krav som konkret skal stilles. Dette notatet har som formål å bidra til dette fagpolitiske arbeidet ved å avklare de viktigste politiske veivalgene LO står overfor. Disse veivalgene kan kort oppsummeres som følger:

- SAMLET FRONT VS. INTERN SPLID: Skal LO gå ut som en samlet front mot de to andre partene i AFP-samarbeidet, eller skal de møte partene

splittet?

- OFFENSIV VS. DEFENSIV: Skal LO gå inn for å *forsvare* den eksisterende AFP-ordningen, eller for å bygge ut en *større og bedre AFP* enn den som finnes i dag?
- FINANSIERING: Dette veivalget berører selve kjernen i dagens AFP-strid: Hvem som skal betale for utgiftene det vil medføre at flere skal inkluderes i AFP-ordningen? Her står valget mellom å akseptere at regninga tas av arbeiderne selv gjennom lavere pensjonsutbetalinger, eller å kreve at staten og næringslivet øker sine tilskudd til ordningen.

Notatet er delt opp i fire deler. Første del går gjennom de sektor- og gruppevise skjevhetene som er i kjernen av striden om AFP-ordningen. Andre del gir en politisk analyse av AFP-situasjonen, og hva som kan bli konsekvensene dersom arbeiderbevegelsen ikke er i stand til å enes om felles krav. Tredje del diskuterer Fellesforbundets forslag til en reformert AFP, og presenterer argumenter for hvorfor det er rimelig at bedriftene betaler inn mer til AFP-potten enn det de gjør i dag. Fjerde del oppsummerer gjennomgangen, og gir en vurdering av de tre veivalgene skissert over.

DAGENS AFP-ORDNING: HVA ER PROBLEMENE?

Hovedproblemet med dagens AFP-system handler om hvordan man kvalifiserer seg til ordningen. Enkelt forklart krever AFP-systemet at du jobber i en AFP-bedrift ved fylte 62 år og når du søker om pensjon, og at du har gjort dette i minst syv av de 9 siste årene før dette tidspunktet. AFP-ordningen krever også at du har vært "reell arbeidstaker" i de siste tre årene før AFP-uttaket, altså at du har hatt en stilling på minst 20 prosent og en lønn på minst 1G av folketrygden (118 620 kroner per 2023).

Ved første øyekast kan disse kravene virke rimelige og ukompliserte. Imidlertid finnes det en rekke ulike måter du kan falle ut av AFP-ordningen på. I dagens system mister du AFP-retten dersom ...

- Du søker om AFP-pensjon *etter* du har sluttet i AFP-bedriften;
- Bedriften du jobber i ikke lenger er dekket av tariffavtale når du skal pensjonere deg;
- Bedriften du jobber i går konkurs eller blir nedlagt;
- Du blir utleid til en annen bedrift uten AFP-ordning;
- Du er sykmeldt i 52 uker sammenhengende i løpet av de siste tre årene før du skal ha AFP;
- Du mister jobben;
- Du blir ufør.

Frafallet fra dagens AFP-system er svært høyt. En studie fra 2017 finner at hver fjerde person som var med i AFP-ordningen under kvalifiseringsperioden mistet AFP-retten, og at de i snitt gikk glipp av 43000 kroner i året. AFP er et "alt eller ingenting"-system, noe som vil si at de som faller ut av ordningen ikke mottar *noen* pensjonsinntekter fra ordningen. ^[2] De som mister AFP-ordningen på slutten av yrkeskarrieren har som regel få muligheter til å kompensere for pensjonstapet fra andre kilder.

SEKTORMESSIG URETTFERDIGHET

At frafallet i AFP-ordningen er såpass høyt, og at mange dessuten kun jobber i AFP-bedrift i visse deler av yrkeskarrieren, skaper en skjevhet mellom hvor mange som bidrar til ordningen og hvor mange som får nytte av den. Ifølge E24 betaler arbeidsgiverne til i underkant av 900 000 ansatte inn til AFP-ordningen, mens det kun er 100 000 som faktisk tar ut AFP-pensjon. ^[3] En rapport skrevet av Actecan på bestilling fra HK Norge, NAF og NHO Service og handel argumenterer for at særlig ansatte innenfor service- og handelsnæringen taper på hvordan ordningen er organisert i dag. Det er særlig tre grunner til dette:

- Butikker, restauranter og lignende bedrifter har gjerne en overvekt av unge ansatte, og svært få ansatte som er innenfor AFP-vinduet på mellom 53 og 62 år.
- Service- og handelsnæringene har høyere utskiftning av ansatte enn i arbeidslivet forøvrig, noe som øker sannsynligheten for frafall.
- Ansatte i service- og handelsnæringene har generelt sett lav opptjening i folketrygd- og tjenstepensjonsordningene, og kommer derfor dårlig ut i pensjonssystemet samlet sett.

Størrelsen på AFP-innbetalingene avhenger ikke av hvor mange av bedriftens ansatte som faktisk kvalifiserer. AFP-bedrifter får også en kostnadmessig konkurranseulemppe sammenlignet med bedrifter som ikke er tilsluttet ordningen. Rapportforfatterne argumenterer derfor for at dagens AFP-ordning aktivt svekker insentivene til å organisere seg innenfor service- og handelsnæringen. ^[4]

Disse konklusjonene er ikke ukontroversielle. Fellesforbundets Jørn Eggum har beskrevet rapporten som "svogerforskning av verste slag", noe som innebærer at konklusjonene ikke er basert på systematisk datainnsamling, men på løse anekdoter og tvilsomme generaliseringer. ^[5] Rapporten har også blitt kritisert av Eystein Garberg (EL og IT-forbundet), Stian Pettersen Sagvold (Fellesforbundet) og Lars Olav Iversen (Norsk nærings- og nytelsesmiddelarbeiderforbund). De påpeker at arbeidere som forlater service- og handelsnæringen fortsatt kan nyte godt av AFP-ordningen i sin neste jobb. ^[6] Rapporten har imidlertid fått støtte av pensjonsforsker Anne Skevik Grødem ved FAFO, som har uttalt at «konklusjonene i rapporten virker riktige», ^[7] samt fra Norsk nærings- og nytelsesmiddelforbund. ^[8]

AFP: EN ULIKHETSFORSTERKER?

Forfatterne av den overnevnte Actecan-rapporten argumenterer for at AFP-ordningen innebærer en "betydelig omfordeling fra bedrifter med mange

unge ansatte til bedrifter med mange eldre ansatte", og "fra bedrifter med et lavt lønnsnivå til bedrifter med et høyere lønnsnivå".^[9] Cecilie Tvetenstrand, spare- og forbrukerøkonom i Storebrand, har på sin side beskrevet AFP-ordningen som en "urettferdig pensjonsordning", som først og fremst kommer mannlige industriarbeidere til gode.^[10] I hvor stor grad stemmer dette bildet med virkeligheten?

Så vidt vi kjenner til har det ikke blitt gjennomført forskning på AFP-ordningens fordelingseffekter mellom inntektsnivåer og kjønn.^[11] Generelt sett er det imidlertid en overrepresentasjon av kvinner i service- og handelsnæringen, og av menn i industrien. Det er også betydelige lønnsforskjeller mellom sektorene: mens den gjennomsnittlige månedslønnen i industrinæringen lå på 53 670 kroner i 2022, hadde arbeidere i overnattings- og serveringsvirksomheter en gjennomsnittslønn på kun 36 260 kroner.^[12] Dersom industriarbeidere også får mer ut av AFP-ordningen enn servicearbeidere, vil dette derfor forsterke allerede eksisterende økonomiske, kjønne og aldersmessige skillelinjer internt i den norske arbeiderklassen. Som vi skal argumentere for seinere i notatet behøver dette imidlertid ikke å innebære at skjevhetene i AFP-ordningen nødvendigvis må rettes opp ved at industriarbeidere får mindre enn det de gjør i dag. Et alternativ er å plassere ansvaret for å løfte opp de som i dag tjener lite på AFP-ordningen hos staten og næringslivet, ved å kreve at den generelle finansieringen til ordningen økes.

HVA MED DE UFØRE?

Som vi tidligere har beskrevet, er frafallet i AFP-ordningen på rundt 25 prosent. Det store flertallet av de som faller ut av ordningen – en tredjedel ifølge én studie – gjør det fordi de blir uføre.^[13] Et eksempel på hvordan dette slår ut i praksis er industriarbeideren Tor Arne Rasmussen, som i 2022 ble intervjuet i FriFagbevegelse. Rasmussen hadde jobbet hele yrkeslivet i en AFP-bedrift, men satt likevel igjen uten en krone fra ordningen da han fikk kreft som 60-åring.^[14] Her er det verdt å minne om at så mange som én tredjedel av alle kvinner, og én fjerdedel av alle menn, blir uføre i starten av sekstiårene. Uførerisikoen er høyest for manuelle arbeidere og i servicesektoren, altså i nettopp de sektorene som Fellesforbundet, HK Norge og NAF organiserer.^[15] At uføre ekskluderes svekker AFP-ordningens evne til å ta vare på dem ordningen opprinnelig var ment for: arbeidere i fysisk og psykisk slitsomme yrker, som har behov for en tidligere avgang.

POLITISK ANALYSE

Gjennomgangen over har vist at det finnes betydelige hull i AFP-ordningen, som det er i arbeiderklassens brede interesse å tette. Likevel har det vært vanskelig å enes internt i arbeiderbevegelsen om hvordan en reformert AFP skal utformes, og hvorvidt man faktisk ønsker en reformert AFP i det hele tatt. I vår analyse finnes det tre hovedposisjoner i debatten om reformert AFP.

1. LO-LEDELSEN har sammen med NHO tatt initiativ til å reformere AFP-systemet, og levert forslaget vi har redegjort for innledningsvis. LO-ledelsens posisjon er at rødgrønt flertall på Stortinget gir et særlig gunstig utgangspunkt for å få på plass en ny AFP-ordning, fordi Arbeiderpartiet, i motsetning til høyresiden, har sagt seg villige til å betale for deler av det en reformert AFP vil koste.^[16] Avhengig av utfallet av neste stortingsvalg, kan hovedoppgjøret i 2024 være den siste sjansen på en stund for å forhandle AFP-ordningen med rødgrønt flertall på Stortinget. Dersom forhandlingene ikke lykkes, er det ifølge FriFagbevegelse "stor fare" for at hele AFP-ordningen avvikles.^[17]
2. SERVICE- OG HANDELSNÆRINGEN, representert ved HK Norge og NAF, er ivrige pådrivere for en reformert AFP-ordning hvor opptjeningen foregår gjennom hele yrkeskarrieren i motsetning til på slutten av arbeidslivet. Grunnlaget for disse forbundenes kritikk av den nåværende AFP-ordningen har vi allerede etablert, og handler om at ansatte i service- og handelsnæringene får forholdsvis lite ut av AFP-ordningen slik den fungerer i dag. Disse forbundene kan også være interesserte i å akseptere lavere satser i bytte mot en bredere dekning. Logikken er at medlemmene da i hvert fall vil få noe ut av AFP-ordningen, og at en beskjeden utbetaling tross alt er bedre enn ingen utbetaling i det hele tatt. Et godt argument for denne posisjonen er at det i dag jobber dobbelt så mange i service- og handelsnæringen som i industrien,^[18] og at AFP-ordningens fortsatte legitimitet vil avhenge av at den også kan komme ansatte i disse sektorene til gode.
3. FELLESEFORBUNDET har markert seg som de tydeligste kritikerne av ideen om en reformert AFP, med støtte fra EL og IT-forbundet. Medlemmene i disse forbundene er de som i størst grad kvalifiserer seg i dagens AFP-system, og har derfor mest å tape på forslaget som LO og

NHO har lagt fram. Fellesforbundets skepsis kan også ha historiske årsaker. Sist gang AFP-ordningen ble endret, ble den omgjort fra en *tidligpensjon* som skulle verne arbeidere i fysisk krevende yrker til en *tilleggspensjon* som belønner dem som har muligheten til å jobbe lenge. Dette kan forklare Fellesforbundet-leder Jørn Eggums uttalelser om at reformert AFP er «fugler på taket: Vi vet hva vi har, men vet ikke hva vi får». ^[19]De delene av arbeiderklassen som Fellesforbundet og lignende forbund representerer kan derfor ha gode grunner til å være skeptiske til en ny AFP-reform, og vil i alle fall slite med å mobilisere medlemmene til kamp for en ordning som er mer usikker og uforutsigbar enn den de har i dag.

Uansett hvordan man mener at AFP-ordningen konkret skal legges opp, er det liten tvil om at ordningen som sådan har bred oppslutning i arbeiderbevegelsen. Denne oppslutningen deles ikke nødvendigvis av de to andre partene som finansierer AFP-ordningen, nemlig næringslivet og den norske staten. Norsk Industri-leder Stein Lier Hansen har uttalt at han personlig vil avvikle hele AFP-ordningen, «fordi de menneskene den var tiltenkt» – altså folk i tunge yrker som av helsemessige årsaker må gå av tidlig fra arbeidslivet – angivelig «ikke finnes lenger». ^[20] Sjefen for HR-Norge, som omtaler seg selv som «Norges viktigste arena for profesjonelle innen HR og ledelse», beskriver på sin side at AFP som «solidaritet forkledd i egoisme». De anbefaler staten å trekke seg ut av finansieringen, noe som med all sannsynlighet vil innebære at AFP-ordningen kollapser grunnet manglende finansieringsgrunnlag. ^[21]Partiet Venstre har programfestet at de ønsker å legge ned AFP, mens Høyre har vært uvillige til å øke AFP-støtten tidligere. ^[22]

Nettopp fordi interessen for AFP-ordningen ikke nødvendigvis deles av bedriftseierne og av de politiske partiene, er det viktig at arbeiderbevegelsen står mest mulig samlet for å bevare den. Fellesforbundet organiserer om lag 160 000 arbeidere, mens HK Norge, NAF og NNN organiserer 143 000 seg imellom. Forbundslederne i både Fellesforbundet og i HK Norge har klargjort at det kan bli aktuelt med streik for å få plass en ny AFP-ordning, men at streikeviljen vil avhenge av om denne ordningen faktisk kommer medlemmene i de respektive forbundene til gode. ^[23] For fagbevegelsen er det derfor avgjørende å komme fram til en løsning som *både* inkluderer de gruppene som i dag faller utenfor, og som *samtidig* unngår uakseptable kutt i dagens AFP-satser.

EN MULIG LØSNING

Et eksempel på en slik løsning ble nylig presentert av Fellesforbundet. Under har vi gjengitt de viktigste kravene som Fellesforbundet vil stille for å godta reformert AFP.

- Samme ytelsesnivå som i dag.
- Opptjeningstid for full ytelse på et sted mellom 20 og 30 år, organisert ved hjelp av en besteårsregel hvor det er de årene hvor folk har hatt høyest lønn som skal telle.
- Ivaretagelse av uføre ved å erstatte dagens kvalifiseringskrav med en minstetid på 10 år. ^[24]

Logikken i Fellesforbundets forslag er enkel. Dersom man utvider kvalifikasjonstiden for AFP-ordningen til hele arbeidslivet, vil man unngå at folk faller ut på slutten av arbeidslivet. Her følger Fellesforbundet forslaget som ble lagt fram av LO og NHO, med den avgjørende forskjellen at det ikke skal kreve 43 år å kvalifisere seg til maksimalt beløp, men et sted mellom 20 og 30 år i stedet. Dette vil gjøre det langt mer oppnåelig å få full uttelling i systemet. Videre vil ulikhetene i AFP-utbetalingene jevnes ut, fordi størrelsen av utbetalingene av mindre grad vil være knyttet til samlet inntekt gjennom livet.

Ved å sette et minstekrav på 10 år vil man også unngå det store uførefrafallet: du kan fortsatt få AFP selv om du blir ufør når du er 55 eller 60, såfremt du har jobbet i AFP-bedrift i minst ti år før uføretidspunktet. Endelig vil et slikt system innebære at *alle* arbeidere vinner på å jobbe i AFP-bedrift så store deler av yrkeskarrieren som mulig. Dette i motsetning til i dagens system, hvor det å ha AFP i praksis kun er en fordel for arbeidstakere som er over 53 år gamle.

KAN ARBEIDSGIVERNE BETALE MER?

Kravene er ikke spikret i skrivende stund, men vil bli behandlet under Fellesforbundets landsmøte i slutten av oktober 2023. Forslaget har allerede fått tommelen opp fra HK-leder Christopher Beckham, og minner også om krav som tidligere har blitt stilt av EL og IT-forbundet. ^[25]

Forslaget har imidlertid et åpent problem: prisen. AFP-ordningen er finansiert som et spleiselag mellom tre parter: arbeiderne, bedriftene og staten. Støres Arbeiderparti-regjering har riktignok sagt seg villige til å øke statens innskudd i AFP-potten. Imidlertid har norsk pensjonspolitikken siden 2001 hatt som formål å *reducere veksten i pensjonsutgifter*, noe som også var grunnen til at AFP-ordningen ble lagt om i 2008. Dette gir grunn til å stille spørsmål ved om staten vil gå med på å betale hele prisen for et AFP-system langs linjene Fellesforbundet skisserer.

Dersom vi legger til grunn at prisen for en mer inkluderende AFP-ordning ikke skal betales av arbeiderne gjennom en reduksjon i utbetalingene, er det bare ett alternativ som står igjen: *næringslivet må betale mer*.

Å sende regninga til næringslivet kan være lettere sagt enn gjort. NHOs forutsetning har hele veien vært at AFP skal reformeres uten at eiersiden betaler mer enn de gjør i dag. Argumentet deres er at bedriftene vil være ute av stand til å tåle en økning i utgiftene til AFP-ordningen, og at det derfor er uansvarlig og urealistisk av fagbevegelsen å forvente seg mer enn de allerede får. [26] NHOs posisjon er derfor utvetydig: «Det må bli lavere ytelser i AFP, når flere skal med». [27]

Er det urealistisk og urimelig å forvente at eierne tar en større del av AFP-regninga? Under har vi gjengitt noen nøkkelfakta som tyder på at dette ikke nødvendigvis er tilfelle.

- **GODE VILKÅR FOR PRIVAT NÆRINGSLIV:** Verdensbanken rangerer Norge som det **niende beste landet å gjøre forretninger i**. I Europa ligger Norge på **tredjeplass**, kun slått av Danmark og Georgia. [28] Norske arbeidere er også på topp fem listen over de mest produktive i verden, og på tredjeplass dersom vi begrenser lista til land med over én million innbyggere. [29]
- **SEIN AVGANGSALDER:** Norske arbeidere står generelt sett **lenge i arbeidslivet**. Mens den gjennomsnittlige avgangsalderen fra arbeidslivet i EU er på 62,8 år, jobber nordmenn i snitt fram til vi er 65,2 år gamle – altså **2,4 år over det europeiske gjennomsnittet**. [30]
- **HØY ULIKHET:** Norge er et av landene i verden **med høyest tetthet av dollar-milliardærer sammenlignet med befolkningen forøvrig**. Formuen til Norges 400 rikeste har **tredoblet seg siden finanskrisen i 2008**. [31]
- **LAV BESKATNING AV DE RIKESTE:** De én prosent rikeste i Norge betaler en langt mindre andel av inntekten sin i skatt enn resten av befolkningen.

Fordi AFP-systemet delvis er skattefinansiert, **bidrar de rikeste relativt sett mindre til AFP-ordningen over skatteseddelen enn andre.** [32]

Kort oppsummert er det altså gode vilkår for bedriftseiere i Norge. Samtidig som at forholdene varierer mellom sektorer, virker det jevnt over lite sannsynlig at noe høyere innbetalinger til AFP-ordningen vil gjøre det umulig å drive med overskudd. Fagbevegelsen burde behandle påstander om at det er 'umulig' å øke AFP-utgiftene med skepsis, og snu debatten til å handle om den massive konsentrasjonen av formue blant landets kapitaleiere.

KONKLUSJON

Innledningsvis skisserte vi tre strategiske og taktiske veivalg som LO må avklare før de går inn i kampen for reformert AFP:

1. Om LO skal gå ut som en *samlet front* i AFP-kampen, eller splittet mellom forbund;
2. Om LO skal *forsvare den eksisterende AFP-ordningen*, eller gå på offensiven ved å kreve en *større og bedre AFP enn den som finnes i dag*;
3. Om LO skal akseptere at *regninga tas av arbeiderne selv* gjennom lavere pensjonsutbetalinger, eller *sende regninga til stat og næringsliv*.

Etter vårt syn er svaret på det første veivalget opplagt. **LO har alt å tjene på å stå som en samlet front i AFP-forhandlingene.** I klartekst vil dette kreve en forening mellom industriarbeiderne på den ene siden og service- og handelsarbeiderne på den andre siden. Å få til denne alliansen vil ikke bare være viktig for utfallet av AFP-forhandlingene, men kan også skape en viktig presedens for seinere fagpolitisk arbeid. Som nevnt jobber det i dag om lag dobbelt så mange i handels- og servicesektoren som i industrien. Internt i arbeiderbevegelsen utgjør imidlertid industriarbeidere et numerisk flertall over handels- og servicenæringen. 53 prosent av alle industriansatte er fagorganiserte, sammenlignet med bare 25 prosent i varehandelen og 19 prosent i overnattings- og serveringsbransjen.^[33] En arbeiderbevegelse hvor industri- og servicearbeidere strides internt kan ikke annet enn å svekke fagbevegelsens politiske organiseringskraft, og vil dessuten være lite egnet til å rekruttere fra de delene av arbeidslivet som nå er underrepresentert.

Dersom LO skal lykkes i å forene forbundene til en felles front, vil dette kreve at man forhandler om **en forbedret AFP-ordning** som inkluderer de som nå står utenfor *uten* å medføre vesentlig lavere pensjonsutbetalinger for de som i dag er avhengige av ordningen. Manifests vurdering er at Fellesforbundets krav langt på vei tilfredsstillende disse kriteriene. For å legge kraft bak disse kravene kan det være hensiktsmessig å gå aktivt inn, og vektlegge at AFP-ordningen *ikke* er et privilegium for arbeidere som fint kunne klart seg uten de ekstra pensjonsinntektene, men *en rettfærdig kompensasjon til de som skaper verdiene som legger grunnlaget for det*

norske velferdssamfunnet. Foruten de økonomiske forholdene vi viste til i forrige del av notatet, kan følgende momenter brukes for å underbygge et slikt argument:

- **TIDLIGERE LØFTER:** Da LO gikk med på å støtte pensjonsreformen i 2005, ble det stilt som et absolutt krav at AFP-ordningen skulle bevares. I 2007 lovet Jens Stoltenberg at AFP-ordningen ikke skulle svekkes: «Vi skal ha en god AFP-ordning. Alle som ønsker det skal få gå av på en verdig måte», sa den daværende statsministeren. ^[34] Mye tyder på at dagens AFP-ordning ikke sikrer alle muligheten til en verdig avgang. Når arbeiderbevegelsen nå krever et forbedret AFP-system er det derfor ikke bare et *nytt krav* de kommer med; de *følger også opp løfter som allerede har blitt gitt*.
- **ULIK LEVEALDER:** Folk i typiske arbeideryrker har **en lavere gjennomsnittlig levealder enn andre**. For eksempel lever kvinnelige lektorer omtrent 6 år lengre enn servicepersonell i hotell- og restaurantnæringen, og lever derfor også lengre som pensjonister. ^[35] Typiske arbeideryrker er også overrepresenterte på statistikken over yrkesrelatert sykdom og skade. ^[36] AFP-ordningen er en rimelig kompensering for de helsemessige kostnadene det kan medføre å stå i samfunnsviktige, men krevende yrker.
- **UFØRERISIKO:** Uførerisikoen mellom yrker er **svært skjevfordelt**. Arbeidere i industrien og i salgs- og serviceyrker er overrepresentert, mens akademiske yrker er underrepresenterte. ^[37] Fordi uførhet ikke er selvforskyldt, er det avgjørende at AFP-ordningen er i stand til å trygge alderdommen for de som trenger en tidligere avgang av helsemessige årsaker.

Som vi allerede har vist, vil et AFP-system som oppfyller disse kravene forutsette at **både stat og næringsliv må betale mer inn til AFP-ordningen enn det de gjør i dag**. Vi mener at produktiveten i det norske arbeidslivet, de høye formuesulikhetene og den seint avgangsalderen i Norge tilsier at denne forventningen er både realistisk og rimelig. Næringslivet kan enten betale inn til AFP-ordningen direkte, eller gjennom en skatt som er øremerket forholdet. Det er også mulig å hente inn penger fra deler av pensjonssystemet som i dag særlig belønner de med høy lønn, for eksempel ved å senke opptjeningstaket i folketrygden. Her er det imidlertid viktig å presisere at det ikke er LOs rolle å finne tekniske løsninger på hvordan AFP-ordningen skal finansieres, men å formulere krav om hva som vil være en rettferdig ordning fra ståstedet til hovedsammenslutningens medlemmer.

Noter og referanser

1. Per skrivende stund (2023) eksisterer det to AFP-ordninger i Norge: en for ansatte i privat sektor, og en for ansatte i offentlig sektor. Dette notatet tar kun for seg den førstnevnte. Av plasshensyn vil begrepet som 'AFP-ordningen' bli brukt som et synonym for AFP i privat sektor.
2. Hippe, J. M., Lillevold, P. og Vøien, H. G. (2017) Alle skal med? En analyse av frafall i AFP-ordningen. Søkelys på arbeidslivet, 34, s. 5–23.
3. Bergvall, A. S. (20.08.2023) Kamp om pensjon splitter LO. Fellesforbundets leder gikk inn i "løvens hule". E24, tilgjengelig fra <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/zEyGpv/kampom-pensjon-splitter-lo-fellesforbundets-leder-gikk-inn-i-loevens-hule>.
4. Actecan (2023) Privat AFP. Ikke for alle. Er en reformert AFP som inkluderer alle et bedre alternativ for ansatte og bedrifter i service- og handelsnæringen? (Rapport 2023–02). Oslo: Actecan, s.
5. Hasås, T. (17.08.2023) Full AFP-krig mellom LO-forbundene. Frifagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/full-afpkrig-mellomloforbundene-6.158.980598.12939ed683>.
6. Garberg, E., Sagvold, S. P. og Iversen, L.O (18.09.2023) Solidarisk samling i bønn? Klassekampen, tilgjengelig fra <https://klassekampen.no/utgave/2023-09-18/debatt-solidarisk-samling-i-bann>.
7. Amundsen, B. og Vidnes, A. K. (02.09.2023) AFP-pensjonen går ikke til sliterne i arbeidslivet. [Forskning.no](https://forskning.no), tilgjengelig fra <https://forskning.no/arbeidsliv-finanspensjon/afp-pensjonen-gar-ikke-til-sliterne-i-arbeidslivet/2239129>.
8. Bergvall, A. S. (20.08.2023) Kamp om pensjon splitter LO. Fellesforbundets leder gikk inn i "løvens hule". E24, tilgjengelig fra <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/zEyGpv/kamp-ompensjon-splitter-lo-fellesforbundets-leder-gikk-inn-i-loevens-hule>.
9. Actecan (2019) Innskuddspensjon i ulike næringer. Hovrdna kvaliteten på innskuddspensjonsordninger varierer mellom ulike næringer. (Rapport 2019–02). Oslo: Actecan.
10. Tvetenstrand, C. (19.09.2023) AFP er en urettferdig pensjon. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/debatt/afp-er-en-urettferdig-pensjon-6.490.989232.f096197735>
11. Andersen, A.G., Markussen, S. og Røed, K. (2021) Pension reform and the efficiencyequity trade-off: Impacts of removing an early retirement subsidy.

Labour Economics, 72, s.1–20 viser at AFP-reformen fra 2008 har økt ulikheten blant eldre pensjonister, men inneholder ikke detaljert statistikk om sektor.

12. Statistisk sentralbyrå (2023) Lønn. Hentet 03.10.2023 fra <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/lonn-og-arbeidskraftkostnader/statistikk/lonn>.
13. Hippe, J. M., Lillevold, P. og Vøien, H. G. (2017) Alle skal med? En analyse av frafall i AFP-ordningen. Søkelys på arbeidslivet, 34, s. 5–23.
14. Mortensen, Y. (31.03.2022) Tor Arne jobbet hele livet i en AFP-bedrift. Så fikk han kreft og mistet hele ekstrapensjon. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/tor-arne-jobbet-hele-livet-i-en-afpbedrift-sa-fikk-han-kreft-og-mistet-hele-ekstrapensjonen-6.158.864038.252528f980>.
15. Hetland, A., Hetland, A. Og Normann, T. M. (2022) Yrker og næringer blant nye mottakere av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger. Nye mottakere av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger (AAP) i 2020. (SSB-rapport 2022/19). Oslo: SSB. Tilgjengelig fra https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/trygd-og-stonad/artikler/yrker-og-naeringer-blant-nye-mottakere-av-uforetrygd-og-arbeidsavklaringspenger/_/attachment/inline/be6b76dd-cc6c-45bb-8a1a-9b57843fa5bb:3cceb67d57bbf3d13384adae13e515087609e13b/RAPP2022-19.pdf
16. NTB (05.05.2021) Støre sier AP vil redde AFP-ordningen. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/store-sier-ap-vil-redde-afpordningen-6.158.788030.7eabb8e255>;
17. Hasås, T. (22.09.2023) Dette handler AFP-striden om. 14 spørsmål og svar. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/dette-handler-afpstriden-om-14-sporsmal-og-svar-6.158.989401.1b6c23a94a>.
18. Actecan (2023) Privat AFP. Ikke for alle. Er en reformert AFP som inkluderer alle et bedre alternativ for ansatte og bedrifter i service- og handelsnæringen? (Rapport 2023–02). Oslo: Actecan, s 8; tall hentet fra SSB Statistikkbanken tabell 11654, 4. kvartal 2022.
19. Werner, K. (21.08.2023) Hard LO-strid om tidligpensjon. Dagsavisen, tilgjengelig fra <https://www.dagsavisen.no/debatt/kommentar/2023/08/21/hard-lo-strid-om-tidligpensjon/>.
20. NTB (31.01.2018) Norsk Industri. – Kan ikke både få dyrere pensjon og mer lønn. Nettavisen, tilgjengelig fra <https://www.nettavisen.no/na24/norsk-industri-kan-ikke-bade-fa-dyrere-pensjon-og-mer-lonn/s/12-95-3423411573>.

21. Svendsen, H. L. (24.04.2023) Refser AFP-ordningen. – Solidaritet forkledd som egoisme. Nettavisen, tilgjengelig fra <https://www.nettavisen.no/okonomi/refser-afp-ordningen-solidaritet-fordekt-i-egoisme/s/5-95-1030740>.
22. Hasås, T. (22.09.2023) Dette handler AFP-striden om. 14 spørsmål og svar. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/dette-handler-afpstriden-om-14-sporsmal-og-svar-6.158.989401.1b6c23a94a>
23. Bergvall, A. S. (20.08.2023) Kamp om pensjon splitter LO. Fellesforbundets leder gikk inn i "løvens hule". E24, tilgjengelig fra <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/zEyGpv/kamp-om-pensjon-splitter-lo-fellesforbundets-leder-gikk-inn-i-loevens-hule>; Hagen, H. B. (22.09.2023) Fellesforbundets AFP forslag får tomme opp fra HK-lederen. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/hknytt/fellesforbundets-afpforslag-far-tommel-opp-fra-hklederen-6.158.990456.55245207e7>.
24. Lønnå, E. (21.09.2023) AFP har skapt storkonflikt mellom LO-forbund. Her er Fellesforbundets løsning. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/magasinet-for-fagorganiserte/afp-har-skapt-storkonflikt-mellom-loforbund-her-er-fellesforbundets-losning-6.158.990034.5807aa8425>. Fellesforbundets uttalelse kan leses her: <https://acrobat.adobe.com/link/track?uri=urn:aaid:scds:US:2f3eddd1-cf89-38ab-a124-82168b766c56>.
25. EL og IT Forbundet (2023) Landsmøteuttalelse: EL og IT Forbundet krever trygge og gode pensjonsordninger! Hentet 03.10.2023 fra <https://elogit.no/aktuelt/landsmoteuttalelse-el-og-it-forbundet-krever-trygge-og-gode-pensjonsordninger/>; Hagen, H. B. (22.09.2023) Fellesforbundets AFP forslag får tomme opp fra HK-lederen. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/hknytt/fellesforbundets-afpforslag-far-tommel-opp-fra-hklederen-6.158.990456.55245207e7>.
26. NTB (31.01.2018) Norsk Industri. – Kan ikke både få dyrere pensjon og mer lønn. Nettavisen, tilgjengelig fra <https://www.nettavisen.no/na24/norsk-industri-kan-ikke-bade-fa-dyrere-pensjon-og-mer-lonn/s/12-95-3423411573>; Bergvall, A. S. (20.08.2023) Kamp om pensjon splitter LO. Fellesforbundets leder gikk inn i "løvens hule". E24, tilgjengelig fra <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/zEyGpv/kamp-om-pensjon-splitter-lo-fellesforbundets-leder-gikk-inn-i-loevens-hule>.
27. Hasås, T. (05.01.2023) NHO varsler kutt i AFP-pensjon: – Skal flere med, må ytelsene ned. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/nho-varsler-kutt-i-afppensjon--skal-flere-med-ma-ytelsene-ned-6.158.927613.c262270411>.

28. The World Bank (2023) Ease of doing business rankings. Hentet 03.10.2023 fra <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings>.
29. International Labour Organization (2023) Statistics on labor productivity. Hentet 03.10.2023 fra <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity/>.
30. Kannisto, J. og Vidlund, M. (red.) (2022) Expected effective retirement age and exit age in the Nordic countries and Estonia. Helsinki: Finnish Centre for Pensions.
31. Tellefsen, T. K. (22.09.2023) Tredobling siden finanskrisen. Kapital, tilgjengelig fra <https://www.kapital.no/reportasjer/naeringsliv/2022/09/22/7928356/form-uen-til-norges-400-rikeste-har-tredoblet-seg-siden-finanskrisen>.
32. Aaberge, R., Mogstad, M. Vestad, O. L., og Vestre, A. (2021) Økonomisk ulikhet i Norge i det 21. århundre. (Rapporter 2021/33). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
33. 53 prosent av alle industriansatte er fagorganiserte, sammenlignet med 25 prosent i varehandelen og 19 prosent i overnattings- og serveringsvirksomhet Nergaard, K. (2022) Organisasjonsgrader, tariffavtaledekning og arbeidskonflikter 2020 og 2021. (Faf-notat 2022: 09). Oslo: Fafo.
34. Byggeindustrien (20.09.2007) Stoltenberg lover god AFP-ordning. Byggeindustrien bygg.no, tilgjengelig fra <https://www.bygg.no/stoltenberg-lover-god-afp-ordning/25631/>.
35. Texmon, I. (2022) Dødelighet etter yrke. Utvikling etter 2000. (Rapporter 2022/24). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
36. Faktabok om arbeidsmiljø og helse (2021). STAMI (2021) Faktabok om arbeidsmiljø og helse. STAMI-rapport 22:4. Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt; Madsen, C., Gabbe, B. J., Holvik, K., Alver, K., Grøholt, E. K., Lund, J., Lyons, J., Lyons, R. A. og Ohm, E. (2022) Injury severity and increased socioeconomic differences: A population-based cohort study. Injury 53, s. 1904-1910.
37. Hetland, A., Hetland, A. og Normann, T. M. (2022) Yrker og næringer blant nye mottakere av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger. Nye mottakere av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger (AAP) i 2020. (Rapport 2022/19). Oslo: Statistisk sentralbyrå.